

Intelligentsija porvarillisuutta vastaan

Timo Vihavainen: *Vnutrenni vrag: borba s meštanstvom kak moralnaja missija russkoi intelligentsii. Sankt-Peterburg: Kolo, 2004. 414 s.*

Professori Timo Vihavaisen *Sisäinen vihollinen: porvaristonvastainen taistelu Venäjän intelligentian moraalisenä tehtävänä* on ilmestynyt Venäjällä. Teos tarkastelee maan älymystön ajattelutapoja ja asemaa alkaen 1840-luvulta, jolloin intelligentsian katsotaan syntyneen, aina toiseen maailmansotaan saakka. Yleisestään peilautuu Venäjän ja neuvostovaltion alkuajankorkean aatehistoriaan ja poliittista kehitystä vasten. Tsaarin-Venäjällä intelligentsian kärkijoukko oli kriittinen tsaarinvallaa, vallitsevaa porvarillista materialismia ja ahdaskatseisuutta kohtaan. Porvari oli aidosti henkevä ihminen vihollinen tai yleensä kehittymättömämpi olento. Porvariston kritiikki huipentui Maksim Gorkin vuosisadan alun kirjallisuudessa toiminnassa. Hänelle porvarillisuus, *meštanstvo*, oli ikuinen ilmiö, joka edusti kaikkea alhaista. Porvarille on vierasta sisäinen vapaus, hänen pieni sydämensä haaveilee mukavuuksista, tyhjänpäiväisyyksistä, kylläisyydestä ja kunnianosoituksista. Vastakohtana tälle oli Ihminen, intellektuelliuudistaja, ajattelija, rohkea. Gorkin Ihminen on yleensä liitetty Nietzschen yli-ihmisen (s. 81-82). Viha porvaristoa kohtaan siis yhdisti Venäjän taistelevaa älymystöä ja bolševikkejä, joille kuitenkin humanismi oli vierasta ja halveksittavaa. Lenin jopa totesi, ettei intelligentsia ollut kansan aivot vaan sen sonta (*govno*, s. 29). Bolševikit tarvitsivat intelligentsiaa mutta eivät yhteiskuntakriittistä.

Tiedostavan proletariaatin tuli syrjäyttää porvaristo, mutta ongelmana oli, että myös työläisissä oli porvarillisia asenteita, etenkin ns. rääsyläisissä (*ljumpenproletariat*). Porvarillisuuden todellisia linnakkeita olivat talonpoikaisto ja perhe-elämä. 1920-luvulla porvariston vastaista taistelua käytiin laajalla rintamalla: porvarillisen elämänmuodon ulkoisia merkkejä autettiin tunnistamaan, niitä olivat ylellinen pukeutuminen (mm. kravattit) ja sentimentaalisen musiikin kuuntelu. Porvaristo ja vapaa talonpoikaisto tuhottiin, mutta perhe-elämän korvaaminen kommuuneilla ja vapaalla seksillä jäi lyhytaikaiseksi, kuten monet muutkin kokeilut, jotka alkoivat jo haitata neuvostotalouden toimintaa. Niinpä monia porvarillisia hyveitä palautettiin kunniaan 1930-luvulla. Neuvostojärjestelmän keskeisiä keinoja uuden elämän luomisessa oli koulutustason radikaali nostaminen, jonka avulla alettiin tuottaa intelligentsiaa. Se jaettiin kulttuurityöntekijöihin ja spesialisteihin. Osa vanhaa, epäilyttävää ja neuvostovastaista intelligentsiaa täytyi eliminoida, mikä toteutui lopulta vuosien 1937-38 puhdistuksissa ja sosialismin lopullisesti voittaessa. Ns. luova älymystö, joka muistutti eniten vanhaa älymystöä, joutui kärsimään eniten, eikä se voinut toimia Stalinin aikana enää kansan omanatuntona. Vasta myöhemmin sen parista nousivat kriittiset äänet.

Intelligentsian historian suuren linjan ohella teos sisältää valtavasti tietoa Venäjän ja Neuvostoliiton alkuaikojen aatehistoriasta ja ideologisista keskusteluista. Yli muiden kirjoittajia nostaa Maksim Gorkin, vallankumouksellisen, joka vuosisadan alussa oli Tols-

toin ohella Venäjän suosituin kirjailija. Vallankumouksen alussa Gorki kritisoi bolševikkejä eikä hyväksynyt heidän laittomuuttaan. Hän piti Leniniä moraaliltaan sopimattomana johtajaksi, tälle kun oli tyyppillistä välinpitämättömyys massojen elämää ja kuolemaa kohtaan. Gorki teki kuitenkin yhteistyötä bolševikkien kanssa maasta poistumisensa jälkeensä. Hän oli neuvostovalle tärkeä ja hänet saatiin houkutelluksi palaamaan. Stalin sai hänestä hyödyllisen apurin. Porvarien ja talonpoikien vihaajana Gorki hyväksyi kollektivisoinnin ja siihen liittyneet raakuudet. Gorkin sitoutuminen stalinismiin tuli selvästi ilmi hänen puheenvuoroissaan neuvostokirjailijoiden ensimmäisessä yleiskokouksessa 1934.

Suuren terrorin vuosia Vihavainen kuvaa ennen kaikkea kirjallisuuden kautta. Hän selvittää muutamien läntisten intellektuellien, kuten André Giden, Romain Rollandin ja L. Furtwänglerin, asenteita. Vihavainen tarkastelee muutamia sosialismin saavutuksia sosialismin voitettua ja porvariston hävittyä. Ensimmäiseksi näistä hän nostaa käsitteen *kulturnost* ja *kulturnyi*. Termit eivät viittaa korkeimpiin henkisiin arvoihin vaan yleensä koulutuksen aikaansaamaan säällisen elämäntavan leviämiseen. Hygienian, kuten parranajon, merkitystä korostettiin. Muita neuvostohyveitä olivat valppaus (*bditelnost*), viha vääriä luokkia kohtaan, sankaruus (jonka vastakohtana oli porvarillisuus), ilo ja optimismi (joita sosialismi synnytti).

Vihavainen on kirjoittanut kiehtovan analyysin älymystön, porvariston ja bolševikkien suhteista mullistusten vuosikymmeninä. Aiheen hallinta on vaikuttavaa (yli 500 kirjallisuusviitettä), tyyli iskevää, paikoin ironista. Teosta voi suositella kaikille Neuvostoliitosta ja Venäjältä kiin-

nostuneille; kuvaahan se paljolti aikakautta, jolloin neuvostolainen elämäntapa ja ajattelutapa vakiintuivat ja johon niin monet suomalaisetkin tutustuivat opiskelun tai työnteon kautta. Kirjan puutteena voi pitää sitä, etteivät neuvostovallan nostamien ja myöhemmin tuhoamien kansallisten

vähemmistöjen älymystöt ole saaneet omaa tarkasteluaan. Monille kansallisille kulttuureille vainot olivat epäilemättä kohtalokkaampia kuin venäläiselle. Olisi toivottavaa saada teos myös muille kielille.

Jarmo Eronen
